

„Tanárverések”

Ugyan a nyomtatott sajtóban megjelent híradásokból a laikus olvasó számára úgy tűnhet, hogy a „tanárverés” önálló jelenséggént tárgyalható, a pedagógiai szakirodalom sosem önmagában, hanem összefüggéseiben, az iskolai agresszió válfajaként vizsgálja a pedagógusok ellen irányuló agressziót. A probléma tudományos igényű feltárása és megoldása ugyanis nem képzelhető el a tágabb összefüggések vizsgálata nélkül. Czirjárné (2008, 23.) megfogalmazásában „a gyermekkori agresszió megértése és hatékony kezelése nem választható el azon mikro- és makrokörnyezeti hatásoktól, amelyek a gyermeket születésétől kezdve érik, és amelyek célja az érett, önálló személyiség kialakítása”.

Éppen ezért a gyermekek által az iskolában elkövetett agresszióval kapcsolatban Trencsényi (2008) „az agresszió láncreakciójáról” beszél, vagyis rámutat arra, hogy a gyermekek agresszívvá válásának hátterében nagyon sokszor az őket ért agresszió hatása fedezhető fel, amely azonban nem látványos és nem direkt módon kapcsolódik az általuk elkövetett cselekményekhez, így sokszor láthatatlan marad.

Ezt példázza az egyes tanárok és szülők által alkalmazott agresszív büntetések esete, amellyel kapcsolatban szólva így fogalmaz: „egy kegyetlenségre épített büntetési kultúra körvonalazódik, amely – bizvást mondhatjuk – az agresszió akkumulációjának biztos eszköze” (Trencsényi, 2008, 135.). Azaz az agressziót agresszióval büntető nevelési kultúra nemhogy orvosolná a problémát, hanem tovább mélyíti azt, egy önmagát gerjesztő folyamatot indítva el.

Jelen tanulmány is ezt a megközelítést fogadja el és alkalmazza, azaz a „tanárverésre” nem mint elszigetelt, önmagában álló jelenségre tekint, hanem a környezeti behatásokkal összefüggésben vizsgálja azt. Ezért az első fejezet, miután megvizsgálja az agresszió fogalmának meghatározási lehetőségeit, az iskolai agresszióval kapcsolatos szakirodalmat tekinti át.

Az iskolai agresszió

Az agresszió meghatározása

Mielőtt az iskolai agresszióval kapcsolatos szakirodalom ismertetésére rátérnénk, fontos körüljárni az agresszió fogalmát, hogy világos legyen, milyen jelenségeket sorolunk az iskolai agresszió körébe. Az agresszió fogalmát sokan sokféleképpen definiálták, azonban mindben közös a másik emberrel kapcsolatos ártó szándék feltételezése. A magyar pedagógiai szakirodalomban Hárdi István meghatározása a legelfogadottabb, amely a következőképpen szól:

„Agresszióról beszélünk támadó jellegű magatartás, ellenséges, legtöbbször feszültséggel járó belső érzületek, élmények jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a külvilágra, személyre vagy befelé az átélőre magára; lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, megmutatkozhatnak közvetlenül vagy közvetve (például bosszúságot okozó ajándék küldése), vagy akár átalakult formában is (például elfojtott agresszióból származó szorongásban, testi tünetekben).” (Hárdi, 2000)

Ezek szerint tehát az iskolában nemcsak a közvetlen fizikai erőszak megnyilvánulásai tekintendők az agresszió megjelenési formáinak, hanem a verbális agresszió is, illetve az agresszió olyan komplex megjelenési formái is, mint a pszichoterror, amely Fülöpné (2003) meghatározásában „a bonyolult interakciós agressziósituációk folyamat jellegű hátterét jelenti, [...] amelynek legfőbb eszköze a verbális agresszió”. Továbbá nemcsak a diák felől diák felé, illetve pedagógus felé irányuló agresszív megnyilvánulásokat kell az iskolai agresszió jelenséghöz sorolnunk, hanem a pedagógus felől a diákok felé irányuló agressziót is.

Ezeket a kikötéseket különösen annak fényében fontos megtennünk, hogy Bíró (2008, 9.) 163 tanár megkérdezésével készült felméréséből kiderül, hogy a válaszadók 62 százaléka szerint az intézményében előforduló legsúlyosabb agressziós jogsértés fizikai jellegű volt. Ezen belül a megkérdezett pedagógusok 37 százaléka a diákok közötti fizikai agressziót nevezte meg legsúlyosabbnak, míg további 25 százaléka a diákok felől a pedagógusok felé irányuló fizikai agressziót jelölte meg. Ezzel szemben például összesen a válaszadók kevesebb mint 1 százaléka gondolta úgy, hogy a pedagógus által alkalmazott lelki terror volt a legsúlyosabb agressziós jogsértés. Arra a kérdésre válaszolva, hogy „ha százalékos elosztásban kellene megadnia azt, hogy kik között szokott előfordulni agressziós jogsértés, Ön hogyan osztaná szét tapasztalatai alapján a 100%-ot?” (Bíró, 2008, 10.), a megkérdezettek úgy nyilatkoztak, hogy az összes előforduló agressziós jogsértés 73 százalékát a diákok közt előforduló erőszak teszi ki. További 10–10 százalékban a diák felől a pedagógusok felé, illetve a szülők felől a pedagógusok felé irányuló agressziót nevezték meg, míg a pedagógustól a diák felé irányuló agresszió a válaszadók szerint az agressziós jogsértések 4 százalékát teszi ki.

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a tanárok a fizikai agresszió diákok felől induló megnyilvánulási formáit tartják a legsúlyosabbnak és a leggyakoribbnak, míg a pedagógusok agresszív cselekedeteit kevesen jelölték meg súlyosként vagy gyakoriaként (Bíró, 2008).

Ezzel szemben Figula (2004) eredményei jelzik, hogy a sokszor verbális jellegű iskolai zaklatás a felmérésben részt vevő tanulók 65 százalékát érinti résztvevőként, azaz agresszorként, áldozatként vagy agresszív áldozatként. Mayer (2008) pedig úgy találta a fővárosi középiskolákban végzett reprezentatív felmérésében, hogy saját bevallása szerint a diákok 21 százaléka szenvedett már el súlyos lelki sérülést pedagógusától. Ráadásul több diák fogalmazott meg összefüggést a tanári viselkedés és a diákok agresszivitása között, ahogyan az alábbi idézetből is kiderül:

„A tanulók egy köre úgy látja, hogy számos esetben maga a pedagógus az, aki kiváltja a tanulók agresszivitását, és erről a következőképpen számolnak be: »a tanár direkt zaklatja a tanulókat, hogy minden gyerek lelki beteg legyen«. Úgy látják, hogy néhány tanár pozícióját felhasználva igyekszik a tanulók helyzetét megnehezíteni: »Tanári elnyomás; Tanárok hamis vádjai«. Ennek a problémának az egyik alesetét képezik az ún. koncepció felelések. Amikor a tanár a tanulók véleménye szerint már előre tudja, hogy a tanulónak elégtelen osztályzatot fog adni, függetlenül a felelet minőségétől.” (Mayer, 2008, 26.)

Ezen túlmenően a fenti vizsgálatból az is kiderült, hogy néhány esetben a pedagógusok testi fenyegetést alkalmaznak bizonyos iskolai problémák megoldására.

Tehát, bár Mayer (2008) kutatásán kívül az idézett vizsgálatokat nem reprezentatív mintán végezték el, úgy tűnik, a pedagógusok hajlamosak alábecsülni a verbális agresszió jelentőségét, valamint a tanárok felől a diákok felé irányuló agresszió mennyiségét és súlyosságát, ezért különösen fontos hangsúlyozni ezen összetevők jelenlétét az iskolai agresszió fogalmában.

Az iskolai agresszió jelensége a szakirodalom tükrében

Az iskolai agresszióval kapcsolatos magyar nyelvű szakirodalomból kirajzolódó többségi álláspont azt engedi sejtetni, hogy a jelenség új keletű, de legalábbis napjainkra vált különösen súlyossá. Czirjáké (2008, 9.) azt írja, hogy „a gyerekek is egyre durvábbak egymással, [...] Egyre több óvodában, iskolában okoznak problémát a »kezelhetetlen« gyerekek”. Ritó (1999, 83.) az iskolai agresszióról szólva a következőket állapítja meg: „az iskolai személyközi kapcsolatok kedvezőtlen változását mutatja, hogy egy korábbi állapothoz képest gyakrabban fordul elő a gyerekek megalázása a társak részéről”. Mayer (2008, 1.)

A vizsgálat legfontosabb eredményei azt mutatják, hogy az iskolában az agresszió sok különböző formában van jelen, ám a fizikai agresszió viszonylag ritka. Ugyanakkor a kutatás azt is alátámasztotta, hogy mivel a „lelki” agresszió sokkal kevésbé látható, mint a fizikai, így gyakran következmények nélkül marad. Mayer úgy találta, hogy az iskolatípusok és a különböző szocioökonomiai státuszú diákok csoportjai között jelentős eltérés van az agresszió jellege és mennyisége szempontjából: a rosszabb háttérrel rendelkező diákokat nagyobb számban nevelő iskolákban gyakoribbak és durvábbak az agresszív cselekmények, mint a jobb háttérrel rendelkező gyermekek iskoláiban.

is azon a véleményen van, hogy „az elmúlt időszakban felerősödni látszik a gyermek- és fiatalok körében az agresszió, melynek megnyilvánulási formája az iskolákban is előforduló, tanulók közötti erőszak”. Figula (2008) véleménye szerint számos iskolai probléma oka az agresszió növekedése.

Ezzel szemben a nemzetközi szakirodalomban az iskolai agresszió létezését mint régóta ismert ténytet, nem pedig mint újdonságot kezelik. Például a *Journal of School Psychology* című folyóirat 2007-ben megjelent, iskolai agresszióról szóló tematikus számában egyetlen cikk sem említi az agresszió szintjének növekedését, sokkal inkább egy több évtizedes múltra visszatekintő kutatási irányzat folytatásaként vagy továbbfejlesztéseként határozzák meg magukat a tanulmányok. Ezt mutatja az alábbi idézet is, amely Farmer és Xie (2007) összefoglaló tanulmányából származik. Ők a következőképpen határozzák meg a tematikus szám irányultságát:

„Az agresszióval, a kortársak visszaütésével és a társas készségek hiányával kapcsolatos kutatások évtizedes tapasztalatai alapján (az összefoglalókat lásd [Asher and Coie, 1990], [Ladd, 1999] and [Rubin et al., 1998]) az az általános vélekedés alakult ki, hogy az agresszív fiatalok társas készségei fejletlenek és ők maguk a csoporton belül marginalizálódnak. Ugyan jelentős mennyiségű empirikus bizonyíték támasztja alá ezt a nézetet, ez csak az érem egyik oldala.” (Farmer és Xie, 2007, 461., saját fordítás)

Véleményem szerint nem az agresszió mértékének a megnövekedéséről van szó, hanem sokkal inkább arról, hogy az iskolai agresszió láthatóbbá vált, ahogyan az iskola belső világa is megismerhetőbbé lett a külső szemlélők számára.

A gyakorisági kérdéseken túl azonban a hazai helyzetet elemző magyar tanulmányok nagyon sok hasznos információval járulnak hozzá az iskolai erőszak leírásához. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül emelek ki néhány olyan tanulmányt, amely véleményem szerint jól rávilágít az iskolai agresszió egy-egy aspektusára.

Figula (2004) a diák-diák viszonylatban előforduló agresszív megnyilvánulásokkal kapcsolatos terminológiáról ad jó áttekintést. Ezenkívül saját, nem reprezentatív vizsgálatában azt találta, hogy a pszichoterror valamely formájában agresszorként vagy áldo-

zatként a megkérdezettek többsége érintett. Eredményei azt mutatják, hogy nemi megoszlás figyelhető meg az egyes szerepek között: az áldozatok szignifikánsan gyakrabban lányok, míg az agresszorok inkább a fiúk közül kerülnek ki. Tanulmányából az is kiderül, hogy az életkor előrehaladtával az agresszorok száma nő, míg az áldozatok száma csökken az egyes korcsoportokban, azaz mintájában megfigyelhető az a tendencia, hogy az idősebbek a fiatalabbakkal szemben lépnek fel agresszívan.

Fülöpné (2003) nagyon jó áttekintést ad mind a pedagógusok, mind a diákok által elkövetett verbális agresszióról. Konkrét pedagógiai szituációkon keresztül mutatja be azt, hogy a pedagógusok gyakran összekeverik a nevelési célzatú megnyilvánulásokat a verbális agresszióval, ezzel akaratlanul is maradandó sérüléseket okozva a diákoknak. Szintén esettanulmányok segítségével mutatja be a szerző a diákok között kialakuló komplex agressziós helyzeteket is, valamint az iskolai agresszió kezelési lehetőségeit. Megoldásként főleg a mediálás, illetve az utókezelés szerepére hívja fel a figyelmet.

A Miskolci Városi Pedagógiai Intézet és a Tabula Rasa Közhasznú Alapítvány miskolci fiatalok körében végzett mélyinterjúkon alapuló kutatást az agresszióval kapcsolatos tapasztalataikról, attitűdjeikről (Rucska, 2008). A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a környezetnek, különösen a családi interakciós mintáknak és szocializációs környezetnek jelentős hatása van a fiatalok agresszív viselkedésére. Továbbá a kutatók azt találták, hogy a fiúknál nagyobb arányban mutatható ki agresszív viselkedés, mint a lányoknál. (Trencsényi, 2008).

Mayer (2008) a fővárosi fenntartású középiskolák igazgatói és diákjai körében végzett reprezentatív felmérést. A vizsgálat legfontosabb eredményei azt mutatják, hogy az iskolában az agresszió sok különböző formában van jelen, ám a fizikai agresszió viszonylag ritka. Ugyanakkor a kutatás azt is alátámasztotta, hogy mivel a „lelki” agresszió sokkal kevésbé látható, mint a fizikai, így gyakran következmények nélkül marad. Mayer úgy találta, hogy az iskolatípusok és a különböző szocioökonómiai státuszú diákok csoportjai között jelentős eltérés van az agresszió jellege és mennyisége szempontjából: a rosszabb háttérrel rendelkező diákokat nagyobb számban nevelő iskolákban gyakoribbak és durvábbak az agresszív cselekmények, mint a jobb háttérrel rendelkező gyermekek iskoláiban. Kutatásának fontos eredménye, hogy a diákok felelőssége mellett megállapítja azt is, hogy „a pedagógusok egy része önmaga képezi, generálja az iskolában a feszültséget, amely számos esetben a diák és a pedagógus között robban ki, nem ritkán a tanórákon” (Mayer, 2008, 2.). Ezenkívül a vizsgálat megmutatta azt is, hogy a pedagógusok nagyon gyakran „eszköztelennek” érzik magukat az agresszióval szemben, és az iskola nem számíthat külső támogatásra például a családoktól, a civilszervezetektől vagy a rendőrségtől a problémák megoldásához.

A jelen alfejezetben az iskolai agresszió jelenségének leírásával foglalkozó kutatások kerültek bemutatásra. A következő alfejezetben azokról a javaslatokról lesz szó, amelyeket részben ugyanezek, részben más tanulmányok tettek az iskolai erőszak kezelése érdekében.

Az iskolai agresszió kezelésének lehetőségei

A neveléssel, iskolai agresszióval kapcsolatos szakirodalomban konszenzus látszik kialakulni arról, hogy a diákok agresszióját tanári agresszióval eredményesen megszüntetni nem lehet. Ranschburg Jenő (2004) az alábbiakban fogalmazza meg az agresszióra adott agresszív nevelői válasz hatását:

„Az a gyerek, akit környezete már automatikusan megtanított a »kölcsonkenyér visszajár« elvére, az agresszív viselkedésért kapott büntetést ellene irányuló agresszióval minősíti. Így a büntetés – ugyanúgy, mint az agresszív viselkedés jutalmazása – az esetek jelentős részében nem csökkenti, hanem növeli a gyermek agresszív tendenciáit.” (Ranschburg, 2004, 34.)

Ez egybecseng Trencsényi (2008) megközelítésével, aki a gyermeki agresszió tárgyalásakor „az agresszió láncreakciójáról” beszél, azaz a környezet agresszív megnyilvánulásaival összefüggésben vizsgálja a gyermeki agressziót.

A szakértők egyöntetűen amellet foglalnak állást, hogy a pedagógusoknak szakmai felkészültségre van szükségük az agresszió megfelelő kezeléséhez, azaz túl kell lépniük a bűnbakkeresés és viszontagresszió egyszerű sémáján, hogy eredményesen tudjanak fellépni (lásd például: Mayer, 2008; Fülöpné, 2003).

Ezen a ponton fontos kiemelni Aronson figyelmeztetését, amelyet a Columbine nevű amerikai középiskolában 1999-ben két diák által elkövetett mészárlás kapcsán az iskolai erőszak kezelésével kapcsolatban fogalmaz meg:

„Amikor mások negatív vagy bántó viselkedésével találkozunk, hajlamosak vagyunk feltételezni, hogy a szóban forgó viselkedés az illető személyiségére vezethető vissza, nem pedig azokra a körülményekre, amelyek között a viselkedés bekövetkezett. Érdekes módon a saját viselkedésünket kiváltó okok megítélésénél sokkal nagyvonalúbbak vagyunk [...]” (Aronson, 2000, 22., saját fordítás)

Azaz Aronson a szociálpszichológia egyik alaptételére, vagyis a személyérzékelésben bekövetkező attribúciós hibára hívja fel a figyelmet. Azt ajánlja, hogy az iskolai agresszió eredményes kezeléséhez a tanároknak mindenképpen tisztában kellene lenniük az ehhez hasonló jelenségekkel, hogy ne csak a naiv személyiségelméletek alapján döntenek és reagáljanak a problémás helyzetekben.

Ranschburg (2004, 34.) az alternatív megoldási módok megtanításának szükségességére hívja fel a figyelmet: „az agresszió nevelése csak akkor lehet hatásos, ha a szülő segítséget nyújt, hogy a gyerek megértse és átélje agressziójának következményeit, és megismerkedjen az emberi interakcióknak olyan formáival, amelyek kritikus helyzetben az agresszió helyett eredményesen alkalmazhatók”. Természetesen ez nemcsak a szülőkre, hanem a pedagógusokra is igaz. Ez egybevág Mayer (2008) kutatásának eredményeivel, amelyek azt mutatják, hogy a diákok többsége a tanároktól várja az agresszióval kapcsolatos helyzetek megoldását segítő útmutatást. Azaz ideális esetben, ha a tanár módszertanilag felkészült és hiteles, lehet módja az agresszió kezelésére. Ehhez azonban arra van szükség, hogy a diákok ne azt érezzék, hogy a pedagógusok „eszköztelenek” az ilyen helyzetekben (Mayer, 2008).

Fülöpné (2003) lépésekre bontva tárgyalja a diákok közötti iskolai agresszió kezelését. A hangsúlyt a kiszűrésre, a prevencióra helyezi, amelyet szerinte a gyermekcsoport működésének, interakcióinak megfigyelésével és elemzésével tud megvalósítani a pedagógus. Második lépésként a reverzibilitást említi, vagyis azt, hogy az idejében felismert problémás helyzetek gyakran még az eszkalálódás előtt visszafordíthatók. Ennek egyik eszközeként a mediálást jelöli meg. Lehetséges lépésként számba veszi az akut kezelést, azaz a hirtelen, határozott tanári beavatkozást is azokban az esetekben, amelyekben az eszkalálódás megelőzésére nincs lehetőség egy hosszabb mediálási folyamat lebonyolítására. Figyelemre méltó az is, hogy kiemeli az utókezelés fontosságát is. A tanári agresszió kezelésével, illetve megelőzésével kapcsolatban a tudatosítást emeli ki, és amellet érvel, hogy a bevált, akár rutinná is alakult módszereket is át kell gondolnia a pedagógusnak az adott helyzet és a résztvevők ismeretében, és felnőttként kell példamutatóan megoldani a szituációt.

Mayer (2008) kutatásának eredményei arra is rámutattak, hogy az iskolai agresszió kezelésében az intézményvezetők szerint nagyon hasznos lenne az együttműködés iskolapszichológusokkal és a konfliktusmegoldásban jártas szakemberekkel. Felmerült továbbá, különösen a szakiskolák esetében, hogy a tananyag átalakításával és a tanulók érdeklődéséhez igazításával is elő lehetne segíteni az agresszív viselkedés megelőzését. Ezenkívül érdekes tanulsága a vizsgálatnak, hogy mind az intézményvezetők, mind a diákok úgy látták, hogy a szülőkkal, a családdal való szorosabb és szélesebb körű együttműkö-

dés is segíthetne a helyzet megoldásában. Ez utóbbi megállapítás jól korrelál Trencsényi és mtsai. (2008) eredményeivel, akik azt találták, hogy a gyermekek agresszív megnyilvánulásai erős összefüggésben állnak a családi háttérrel.

Zárógondolatként érdemes megjegyezni, hogy míg számos szerző felhívja a tanári agresszió veszélyeire a figyelmet, az iskolai agresszió kezelésére adott javaslatok között egyedül Fülöpné (2003) tanulmányában találhatunk javaslatot arra, hogy hogyan lehetne a pedagógusok agresszív megnyilvánulásait csökkenteni. Úgy gondolom, hogy a problémának ez az oldala is érdemes a figyelemre, és fontos lenne, hogy több kutatás foglalkozzon vele.

A vizsgálat módszertana

Az előző fejezetben az iskolai agresszióval kapcsolatos pedagógiai szakirodalmat tekintettem át, mivel úgy gondolom, hogy a „tanárverés” jelenségét ebben a tágabb összefüggésben lehet releváns módon, tudományos igényességgel vizsgálni. Az alábbiakban a „tanárverések” médiavisszhangjának elemzésében alkalmazott módszertani alapvetéseket mutatom be.

A vizsgált szövegek korpusz összeállítása

A jelen vizsgálat mintáját a négy országos politikai napilapból: a *Népszabadságból*, a *Magyar Nemzetből*, a *Népszavából* és a *Magyar Hírlapból*, illetve a két legnagyobb példányszámban eladott bulvárlapból: a *Blikkből* és a *Borsból* vett cikkek képezték. Az elemzett források közé nem kerültek be a heti-, illetve havilapok, annak érdekében, hogy a minta viszonylag homogén legyen, és a sajtótermék megjelenésének gyakoriságát mint változót kiküszöbölhessük. Természetesen a heti-, illetve havilapok is tudósítottak tanárok ellen irányuló erőszakról, azonban ritkább megjelenésük miatt részben a napilapoktól különböző szempontok alapján, így ez befolyásolta volna az eredményeket.

A fent felsorolt lapokból összesen húsz cikket választottam ki, amelyek 2008. március 21. és 2008. május 9. között jelentek meg. Az elemzéshez felhasznált cikkek pontos bibliográfiai adatait a Függelék tartalmazza. Természetesen a felhasználnál több írás látott napvilágot a napilapokban is a pedagógusok ellen diákok által elkövetett agresszív cselekmények kapcsán, azonban az elemzés alaposága érdekében nem vállalkozhattam a teljes problémakör feltérképezésére. Kiválasztottam két részproblémát, és az ezekhez kapcsolódó cikkeket válogattam be a vizsgált mintába. Ezek a következők voltak:

Az Erdélyi utcai általános iskolában történt eset, melynek során egy nyolcadikos diák viselkedett agresszívan fizikatanárával. Ez azért került bele a vizsgálatba, mert ez volt az az eset, amely 2008-ban beszédtémává tette az iskolában a pedagógusok ellen irányuló agressziót és felszínre hozott több hasonló esetet is.

A második problémakör annak az újpesti diáknak az esete, aki a tudósítások szerint megütötte a tanárát, majd emiatt a kerület polgármestere a kerület összes önkormányzati fenntartású középiskolájából kitiltotta. Ez az eset azért került bele a mintába, mert az Erdélyi utcában történtek kapcsán felmerült események közül ez volt az, amely egy drasztikus megoldással, vagyis a kerület összes önkormányzati fenntartású középiskolájából való kitiltással zárult.

A felhasznált elméleti keret

A fent bemutatott szempontok szerint kiválogatott mintát a kritikai diskurzus elemzés eszközeivel vizsgáltam. A kritikai diskurzus elemzés olyan alkalmazott nyelvészeti irányzat, amely úgy tartja, hogy a nyelv nemcsak a szűkebben vett kommunikáció, hanem egyben a hatalom megkonstruálásának és gyakorlásának az eszköze is, azáltal, hogy a be-

fogadókra – adott esetben manipulatív – hatással van (Mills, 2004, 132.). Az irányzatot olyan nyelvészek hozták létre, mint Norman Fairclough vagy Teun van Dijk, abból a felismerésből kiindulva, hogy a pusztán szövegszintű nyelvészeti elemzés nem elégséges az egyes szövegek hatásainak teljes megértéséhez. Az irányzat képviselői szerint a diskurzus nem csupán nyelvi jelekből áll, hanem lényeges eleme az a kontextus is, amelyben létrejön, így a diskurzus nem elemezhető a társadalmi-politikai kontextus nélkül, amelyben létrejön (Locke, 2004, 2.). Fairclough megfogalmazásában a kritikai diskurzuselemzés célja, hogy

[...] Szisztematikusan feltárja a gyakran homályos oksági kapcsolatot egyrészt (a) a diszkurzív gyakorlatok, események és szövegek, másrészt pedig (b) a tágabb társadalmi és kulturális struktúrák, kapcsolatok és folyamatok között; valamint, hogy vizsgálja, hogy az ilyen kapcsolatok, események és szövegek hogyan jönnek létre és formálódnak ideológiailag a hatalmi viszonyok és a hatalmi harcok következtében (Fairclough, 1995, 132., saját fordítás).

Természetesen nem amellett szeretnék érvelni, hogy ilyen és ehhez hasonló jelenetek megengedhetőek az iskolában, de a videófelvételt végignézve sokkal inkább explorációs agressziónak tűnik az eset: a diák próbálgatja, hogy meddig mehet el, és amint a pedagógus határozottabban lép fel (például megindul felé), azonnal visszavonul. Ha valóban komolyan ártani akart volna a diák a pedagógusnak, arra bőven lett volna alkalma (például akkor, amikor a fogast felkapta, majd letette). Ezzel szemben az események tálalása sokkal súlyosabb történésekre enged következtetni.

A jelen vizsgálat szempontjából azért fontos ez a paradigma, mert segítségével nemcsak a szövegen belüli viszonyok tárhatók fel, hanem tetten érhetőek a nyelvi kifejezések által hordozott implicit társadalmi tartalmak is.

Egy konkrét példán szemléltetve a kritikai diskurzuselemzés megközelítését talán világosabbá válik ennek az elméleti keretnek a magyarázóereje. Az Erdélyi utcában történt eset kapcsán a *Magyar Nemzet* három cikke (2008. március 27., 2008. március 28., 2008. március 29.) is „Zolika” néven említi a pedagógussal szemben agresszívan viselkedő Zoltán keresztnevű diákat. Ha csupán a nyelvészet hagyományos eszközeivel vizsgálnánk ezt a megszólítást, megállapíthatnánk róla, hogy egy tulajdonnév kicsinyítő képzős változatról van szó, amelyet ezekben a szövegekben referáló kifejezésként használnak, azaz a kontextus egy elemére, jelen esetben egy személyre hivatkoznak vele. A kritikai diskurzuselemzés azonban ennél tovább megy azzal, hogy felteszi a kérdést, vajon milyen többletjelentést hordoz a „Zolika”

megnevezés, miért ezt választotta a szerző a hivatalos Zoltán helyett. A három cikk ismeretében egyértelmű, hogy a szerzők helytelenítik a történeteket, és elítélik a diákat cselekedetért, ahogyan azt az alábbi idézet is jelzi.

(1) Zolika jó gyerek – ezt bizonygatja az összes illetékes arról a 16 éves fiúról, aki egy héttel ezelőtt egy VIII. kerületi általános iskolában fizikaórán megrúgta, tarkón ütötte, majd a kagylóból kitépett csapteleppel fenyegette tanárát. Szó se róla, van mit megmagyarázni. (*Magyar Nemzet*, 2008. március 27.)

Egy ilyen kontextusban az, hogy Zoltán helyett Zolikaként hivatkoznak az érintett diákra, implicit módon egyben sugallja azt is, hogy a kicsinyítő képzős formával és a „jó gyerek” predikátummal az első tagmondat ironikusan saját maga valótlanágát akarja hangsúlyozni. Ráadásul ebben a környezetben a „Zolika” forma leereszkedő, paternalisztikus és gunyoros konnotációkat kelt, ami véleményem szerint egy publicisztikában

(amelyből a fenti idézet is származik) sem feltétlenül helyénvaló a kamasszal szemben, azonban helyszíni tudósításokban, amilyen a másik két cikk, semmiképpen sem. Ráadásul a két tudósításban csak az alcímben (Meghallgatták a tanárverő „Zolikát”, közben diáktársai az újságírókat és a rendőröket fenyegették, *Magyar Nemzet*, 2008. március 28.) és a címben (A szakértők felmentik „Zolikát”, *Magyar Nemzet*, 2008. március 29.) szólítják a szerzők „Zolikát”-nak a diákot, és ezáltal ebből a leereszkedő megnevezésből hívószót csinálnak. Ő lesz a „tanárverő Zolika”, akire az újság olvasói így fognak emlékezni. Ez a gyakorlat egyrészt azért aggályos, mert a megnevezés önmagában értékítéletet hordoz, amely az objektív tájékoztatás ellen hat. Másrészt elősegíti az olvasókban a sztereotípiagyártást azáltal, hogy előre gyártott címkét kínál fel a szóban forgó személy „elhelyezésére”, valamint azt sugallja, hogy az újságíró és az álláspontját elfogadó olvasó helyesen teszi, ha enyhe lenézéssel beszél a diákról. Az ilyen implicit tartalmak a kritikai diskurzuselemzés módszereinek használata nélkül nem lennének felderíthetők.

A vizsgálat eredményei

Az alábbiakban azokat az eredményeket ismertetem, amelyeket a fent megjelölt témacsoportokba tartozó nyomtatott napi sajtóban megjelenő cikkek kritikai diskurzuselemzése tárt fel.

Az Erdélyi utcában történt eset sajtóvisszhangja

A 2008-as év első felében lezajlott, pedagógusokkal szemben elkövetett agresszív cselekményekkel kapcsolatos közéleti vitát az úgynevezett „Erdélyi utcai eset” robbantotta ki, amelyről először a *Blikk* 2008. március 21-i száma tudósított. A cikk egy mobiltelefonra rögzített filmfelvétel alapján született, amelyet az egyik olvasó küldött be. Nehéz az eseményeket pontosan rekonstruálni, mivel maga a felvétel nagyon rossz minőségű volt, és ahogyan azt később látni fogjuk, minden lap másként számolt be róla, annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy egy nyolcadikos tanuló fizikaórán felállt a helyéről, a katedrához ment és idős tanárát megakadályozta az óra megtartásában, meglökte, megrúgta a pedagógust (vagy legalábbis felé rúgott) és rácsapott a vállára. A videó e sorok megszövegezésekor, 2008. október 30-án még elérhető volt az interneten az alábbi címen: <http://www.youtube.com/watch?v=-vz0TBz2n98>.

A *Blikk* az esetet a következő címmel hozta nyilvánosságra: Diákterror! Megverte tanárát (*Blikk*, 2008. március 21.). A cikk rövid bevezetője, a kopf pedig így szólt.

(2) Őrület! Diáktársai előtt megverte saját idős fizikatanárát egy VIII. kerületi iskola diákja. A pedagógus néhány nappal ezelőtt felmondott munkahelyén, jelenleg egy idegszomatóriumban ápolják. Az iskola igazgatója fegyelmi eljárást indított. A fiú, L. Zoltán (16) édesanyja pedig kis híján rosszul lett, amikor végignézte a videofelvételt, amelyen fia megrúgja, és egy vascsővel ütögeti a nevelőt. (*Blikk*, Diákterror!, 2008. március 21.)

Már a címből, az alcímből és a kopfból is látszik, hogy a lap a bulvárujságírás szabályainak megfelelően erősen túlzó kifejezéseket („diákterror”, „őrület”, „megverte”) használ az olvasók figyelmének felkeltése és a szenzáció „megkreálása” érdekében. A cikk teljes szövegére is jellemző a stílári túlzás: akárhányszor minősíti a szerző a felvételt, a konkrét esetet vagy az iskola világát általában, nagyon erős érzelmi konnotációkkal rendelkező jelzőket használ („megdöbbenő, brutális képsorok”, „az iskola valóságos pokollá vált”, „bicskanyitogató jelenet”). Ezenkívül az első bekezdésben a Magyarországon csak filmekből ismert bronxi iskolákkal von párhuzamot az írás, és azt sugallja, hogy Magyarországon is ilyen helyzetbe kerülhetnek az iskolák.

(3) Bronxban, a rossz hírű amerikai városrészen szinte minden iskolában fémkereső kapukon kell áthaladnia a diákoknak reggelente, és komoly biztonsági szolgálat ügyel a tanárok és a tanulók biztonságára. Talán hamarosan itthon is ilyen körülmények között kell majd tanulnia a diákoknak. (*Blikk*, Diákterror!, 2008. március 21.)

Ez a párhuzam, azon túl, hogy beleillik a korábban említett túlzások sorába, azért is különösen aggályos, mert implicit módon arra játszik rá, hogy mindkét városrészen (Bronxnak és az idézetben nem, de közvetlenül utána említett VIII. kerületnek) a közvélekedésben viszonylag rossz a híre, és mindkét helyen sok kisebbséghez tartozó lakos él: Bronx esetében főként afroamerikaiak és spanyol ajkúak, míg a VIII. kerületben cigányok. Ez azért veszélyes, mert így olyan asszociációkat hív elő az olvasóból, amelyeket aztán hajlamosak oknak tekinteni és így egy iskolai agressziós ügyből könnyen válhat „cigányügy”.

Ahogy a fent idézett hasonlat is mutatja, a cikk egyrészt azt sugallja, hogy romlik az iskolai biztonság, másrészt pedig az erős túlzások alkalmazásával súlyos tettként és morálisan elítélendőként mutatja be az esetet. Természetesen nem amellet szeretnék érvelni, hogy ilyen és ehhez hasonló jelenetek megengedhetőek az iskolában, de a videófelvételt végignézve sokkal inkább explorációs agressciónak tűnik az eset: a diák próbálgatja, hogy meddig mehet el, és amint a pedagógus határozottabban lép fel (például megindul felé), azonnal visszavonul. Ha valóban komolyan ártani akart volna a diák a pedagógusnak, arra bőven lett volna alkalma (például akkor, amikor a fogast felkapta, majd letette). Ezzel szemben az események tálalása sokkal súlyosabb történésekre enged következtetni. Az újságolvasók közül pedig sokan nem látták a videófelvételt, így csupán az újságokban olvasottak alapján tudnak tájékozódni. Így ők a szenzációkeltő stílus és a konkrét történések durva megfogalmazása miatt a képzeletükre hagyatkozva a valóságnál súlyosabbnak ítélték meg az eseményeket. Erre jó példa az, hogy a cikk az állítja, hogy a diák „megverte” tanárát. A *Magyar Értelmező Kéziszótár* szerint a „ver” ige a következő (a jelen eset szempontjából releváns) jelentésekkel bír: „1. Hosszabb ideig többször (erősen) üt. 2. Ütésekkel büntet v. fegyelmez”, azaz a „megver” ige egy viszonylag gyakori és nagyobb erővel kifejtett cselekvést feltételez. A felvételen azonban látszik, hogy a diák csak egyszer ér a kezével a pedagógushoz. Mozdulatáról nem dönthető el egyértelműen, hogy ütés vagy lökés, az azonban biztosnak látszik, hogy nem túl erős, mert a pedagógus nem kap hirtelen oda, illetve nem ugrik el a diáktól, tehát a fájdalomra adott ösztönös reakciókat nem produkálja. Természetesen nem zárható ki az sem, hogy a megrökönyödés és a rémület miatt nem tud cselekedni, én a fentiek fényében mégis nagyon erősnek érzem a „verés” kifejezést.

Ennek és a *Blikk* cikkének általában azért van különösen nagy jelentősége ebben az esetben, mivel a lap és a benne megjelent írás volt a hír forrása, lévén, hogy egy olvasójuk küldte be a felvételt. Ráadásul nagy visszatetszést váltott ki az olvasókból, így a politikai napilapok sem teheték meg, hogy figyelmen kívül hagyják az esetet. Azonban a körülmények miatt ők is csak a *Blikk* beszámolójára tudtak hagyatkozni, így ez az egy cikk nagy hatást gyakorolt az Erdélyi utcai eseményekkel kapcsolatos többi riportra, publicisztikára is. Olyannyira így van ez, hogy 2008. március 22-i számában a *Magyar Nemzet* gyakorlatilag szó szerint idézi a *Blikk* cikkét (*Magyar Nemzet*, Társai előtt ütlegette tanárát egy diák, 2008. március 22.), kiegészítve egy korábbi eset néhány mondatos összefoglalójával.

Úgy gondolom, ennek tudható be, hogy hamarosan nem csak a bulvárlapok, hanem a politikai lapok is átvették a „tanárverés” kifejezést és rendre jelentek meg az alábbi címek és alcímek::

(4) Heccből vertem meg a tanáromat (*Blikk*, 2008. március 26.)

Tanárverés: meghallgatják a diákat (*Népszabadság*, 2008. március 26.)

A tanárverés miatt szót emelő Gémesi fivére az igazgató ellenlábasa (*Bors*, 2008. március 28.)

Fenygetik a tanárverő kamaszt (*Blikk*, 2008. március 27.)

Titokban lógott be fegyelmijére a tanárverő (*Blikk*, 2008. március 28.)
 Meghallgatták a tanárverő „Zolikát”, közben diáktársai az újságírókat és a rendőröket fenyegették
 (*Magyar Nemzet*, 2008. március 28.)
 Kicsapták a tanárverő diákot (*Magyar Nemzet*, 2008. április 3.)
 Kirúgták a tanárverőt (*Blikk*, 2008. április 3.)
 Tagadja a tanárverést a diák (*Bors*, 2008. április 3.)

A címek is mutatják, hogy a *Blikk* információira támaszkodva a nagy napilapok is részt vettek abban a folyamatban, amelynek az lett a vége, hogy létrejött a „tanárverés” mint hívó szó a maga negatív konnotációival, amellyel egyértelműen tudtak hivatkozni előbb erre a konkrét esetre, majd a hozzá hasonlókra is. Ez véleményem szerint két okból is nagyon aggályos. Az egyik az, hogy a „tanárverés” és a „tanárverő” címkék megkreálásával stigmatizálták az incidens elkövetőjét, amely a lapok szempontjából morálisan helyesnek tűnhet, hiszen egyezik a többségi társadalom elítélő véleményével, azonban a gyermek további jövőjét jelentősen megnehezíti, hiszen minden iskolában úgy fognak rá tekinteni, mint a tanárverőre. Ez különösen annak fényében komoly probléma, hogy maga az eset nem volt olyan súlyos, mint ahogyan ezek a címek sugallják.

A másik probléma a „tanárverés” címkét alkalmazó címekkel és cikkekkel az, hogy egyoldalúan mutatják be az eseményeket. Önmagukban hordozzák ugyanis a „tanárverő” morális elítélését, őt teszik meg bűnbaknak és a másik fél szerepét nem vizsgálják a konfliktusban. Természetesen kívülről és főleg utólag igazságot tenni nem lehet, ezért arra sem vállalkozom e helyütt, hogy megpróbáljam megítélni, a tanárnak és a diáknak milyen szerepe volt a konfliktus kirobbanásában. Ugyanakkor úgy gondolom, sérelmes az a gyakorlat, amely végig arra koncentrál, hogy a pedagógusra milyen hatással volt az eset („rémült tanár”, „utóca került a megvert tanár”, „a porig alázott tanár”), míg a diákok vagy képviselőjét nem szólaltatja meg. Ez alól összesen két kivételt találni. Az egyik esetben az édesanya megdöbbenését fejezi ki gyermeke tette kapcsán (*Blikk*, 2008. március 21., illetve *Magyar Nemzet*, 2008. március 22.), a másik pedig az, amikor a *Blikk* című lapban a diák arról beszél, hogy miért követte el agresszív cselekedetét, és bocsánatot kér tanárától (*Blikk*, Heccből vertem meg a tanáromat, 2008. március 26.). (Ráadásul az utóbbi cikk megszerkesztettsége és a kísérőszövegek azt a lehetőséget is felvetik, hogy a nyilatkozat során a diákokat kész helyzet elé állították, és mintegy a „szájába adták”, hogy mit mondjon.)

Ezek a jelenségek azért különösen problémásak, mert azok a politikai napilapok, amelyek máskor amúgy kínosan ügyelnek arra, hogy megkülönböztessék magukat a bulvárlapoktól, ebben az esetben átvették a bulvárlapok sokat kárhoztatott túlzó stiliztikáját és egyoldalú megközelítését.

Ezen túlmenően kifejezetten a *Magyar Nemzet* cikkeiben azonosítható még három olyan jelenség, amely egyben naiv pedagógiai nézeteket is hordoz. Az egyik a korábban már említett megnevezési kérdés. Nevezetesen, a lapban három cikk is címében, illetve alcímében „Zolikának” nevezi az incidensben részt vevő diákokat. Ez a megnevezés egyrészt leereszkedő, azt sugallja, hogy az újságíró és a vele egyetértő olvasó valamilyen implicit szempont alapján magasabb státuszú, mint az a személy, akiről a cikk szól. Ez az eljárás kifejezetten egy gyermekkel szemben jelenik meg: arra nem találtam példát, amikor például egy bűnözőt neveztek volna meg a keresztnévének becézett formájával, kivéve azokban az esetekben, amikor alvilági körökben egyébként is beceneven ismert az illető, ám ez legtöbbször nem a keresztnévből ered. Ez egyben amolyan tekintélyelvű hozzáállást is sugall: gyermekkel szemben megengedhető, hogy a felnőtt „lezolikazza”. Másrészt pedig, ahogyan a „tanárverés” kifejezés használata is, ez is egyfajta címkegyártás: a sok Zoltán nevű személy közül az olvasó a „Zolika” név hallatán egyértelműen be tudja azonosítani, hogy kiről van szó.

A *Magyar Nemzet*t kapcsolatos másik specifikus jelenség az, hogy ez az egyetlen lap az összes politikai napi- és bulvárlap közül, amely, ahogyan az alábbi idézetek is mutatják, több cikkében is kiemeli, hogy az incidensben részt vevő diák, illetve a meghallgatás napján az iskola előtt várakozó, újságírókat provokáló fiatalok cigányok.

(5) „A magyarázathoz adagolnak még egy csipetnyi suttagó propagandát is, és máris elérték a célt. A suttagók szerint a 69 éves tanár fajgyűlölő obszcén szavakkal illetve az osztályban tanuló cigány gyerekeket, köztük Zolikát.” (*Magyar Nemzet*, Zolika, 2008. március 27.)

(6) „Az utca túloldalán kisebb, fiatal romákból álló csoport folyamatosan obszcén szavakkal illetve a sajtó munkatársait, azzal fenyegetve őket, hogy ha fotót készítenek róluk, eltörik a kezüket.” (*Magyar Nemzet*, Terrorban élnek a pedagógusok, 2008. március 28.)

(7) „A sajtómunkatársak már fél öt előtt felsorakoztak az iskola bejárata előtt, az utca túloldalán pedig egy körülbelül 20–25 fős, főként cigány suhancokból álló csoport gyűlt össze.” (*Magyar Nemzet*, Folyamatosan inzultálták az újságírókat, 2008. március 29.)

Ez az ábrázolásmód szintén a *Blikk* 2008. március 21-i, fentebb idézett cikkére emlékeztet, mivel az incidensben részt vevő diák etnikumának említésével azt a látszatot kelti, hogy az valamilyen szempontból releváns a konkrét eset kapcsán, és egy kifejezetten iskolához kötődő szituációt etnikai konnotációkkal kapcsol össze.

A harmadik, sajátosan a *Magyar Nemzet*re jellemző vonás az, hogy csak ebben a napilapban figyelhető meg, hogy a konkrét eseményről, illetve annak következményeiről, hatásairól szóló tudósításokban, publicisztikákban politikai állásfoglalás jelenik meg. Természetesen a politikai napilapok jellegükből fakadóan meghatározott politikai irányultsággal rendelkeznek, azonban egyedül a *Magyar Nemzet* cikkeiben voltak találhatóak a (8)-ban és (9)-ben olvashatókhoz hasonló megjegyzések, amelyek politikai ügyet csinálnak az iskolai konfliktusból, egyszerre túldimenzionálva és lefokozva azt. Túldimenzionálva, mert egyetlen eset kapcsán nem ítélték meg az aktuális oktatáspolitikai sikerességét; és lefokozva, mert ürügyként használta az esetet a politikai állásfoglalásra.

(8) „Miért fontos az oktatási kormányzatnak, hogy elbogatellizálják az ilyen ügyeket? Ha bevallják, hogy tombol az erőszak az iskolákban, akkor azzal a balliberális oktatáspolitikával teljes kudarcát ismerik el. Ők voltak azok, akik kivettek minden fegyvelmezési eszközt a tanárok kezéből.” (*Magyar Nemzet*, Zolika, 2008. március 27.)

(9) „Ami egyébként „Zolikát” és osztályát illeti, az iskola egyik tanára levette a keresztvizet a balliberális sajtó által már-már piedesztálra emelt diákról.” (*Magyar Nemzet*, Terrorban élnek a pedagógusok, 2008. március 28.)

Az újpesti eset sajtóvisszhangja

Az Újpesten 2008. február 15-én történt eset körülményei, amelyek 2008. március végén, az Erdélyi utcai eset kapcsán kerültek nyilvánosságra, még kevésbé tisztázottak, mint az Erdélyi utcai esetben. Annyi tűnik biztosnak, hogy egy diák egy újpesti iskolában megütötte a tanárát. Az esetről kevés konkrétumot találni a híradásokban, a *Népszabadság* azt írta 2008. április 5-i számában, hogy a bántalmazott pedagógus trágár szavakat használt a diákkal kapcsolatban, aki erre szintén trágársággal válaszolt, mire a tanár felemelte a kezét, a diák pedig a feltételezett ütést akarta azzal kivédeni, hogy oldalba vágta a tanárát (*Népszabadság*, „Patkány” diák vagy agresszív tanár?, 2008. április 5.). Más beszámolóiban azonban ez a történet nem szerepel, és a lapok ebben az esetben sem szólaltatták meg érdemben az érintetteket (kivéve a már idézett cikket, amelyben a diák édesanyja azt állította, hogy fia csak védekező mozdulatot tett, nem akart ütni, és a pedagógus már korábban is provokálta a diákat), így nem tudható, hogy pontosan mi történt. Ami miatt azonban majd egy hétig foglalkoztak az esettel a napilapok, az az ügy végkifejlete volt. Amint az incidens lejátszódott, az iskola igazgatónője rendőrt hívott,

aki a diákok elvezette, az iskolából pedig kirúgták a tanulót. Ezek után a kerület polgármestere saját hatáskörében kitiltotta a kerület összes önkormányzati fenntartású középiskolájából a diákokat, és egy alapítványi iskolát ajánlott a szülőknek.

Erről az esetről a *Blikk* egy, míg a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet* két-két cikkben számolt be. A *Blikk* tudósítására ismét jellemzőek az erős stilisztikai túlzások, azonban ebben az esetben egyértelműen a diáknak ad igazat, akit édesanyjával együtt viszonylag hosszan idéz, körülbelül kétszer akkora terjedelemben, mint a polgármestert. A tanárt és az iskola igazgatónőjét is megkérdezték, ők azonban nem kívántak nyilatkozni. Ebben a tudósításban is érezhető a leegyszerűsítés, még annak ellenére is, hogy a szerző törekedett minden érintett fél megszólaltatására. Ez a leegyszerűsítés abban áll, hogy a stilisztikai túlzásokkal a szerző úgy állítja be a történetet, mint sok egyformán brutális eset közti kivételt.

(10) „Nem kell félni a mai gyerekeket. Sok tettükre már enyhe kifejezés, hogy vaj van a fülüik mögött. Pofonok csattannak közöttük, az elmúlt hetekben pedig szinte futószalagon érkeztek azok a hírek, amelyekben diákok rugdosták vagy éppen leköték tanáraikat. Fűzy Csaba [...] nem hitte, hogy egyszer Újpest fekete báránya lesz és tanárveréssel vádolják.” (*Blikk*, Nem vertem meg a tanáromat!, 2008. április 2.)

A *Népszabadság* (Tanárverésért totális kitiltás, 2008. március 29.; „Patkány” diák vagy agresszív tanár?, 2008. április 5.) tudósításai ezzel szemben a konfliktus jogi oldalára helyezték a hangsúlyt, és azt firtatták, hogy volt-e a polgármesternek joga a kitiltáshoz. Azonban mindkét tudósítás ugyanúgy a „tanárverés” kifejezést alkalmazza, mint az Erdélyi utcai esetben, ezáltal egy kategóriába helyezve a két incidenst.

A *Magyar Nemzet* cikkeire (Újpesten kicsapták a tanárverő diákokat, 2008. március 31.; Egy antiterrorista, 2008. április 1.) pedig az volt a jellemző, hogy a konfliktust magát kis terjedelemben tárgyalták, viszont a polgármester döntésének nagyobb teret szenteltek, és nyíltan kifejezték egyetértésüket lépésével, ahogyan az a (11)-ben és a (12)-ben látható.

(11) „Most azonban kiderült, hogy ahol akarnak, ott fel tudnak lépni az ijesztő mértékű erőszak ellen.” (*Magyar Nemzet*, Újpesten kicsapták a tanárverő diákokat, 2008. március 31.)

(12) „Jó érzésű ember leveszi a kalapját Derce Tamás előtt. [...] [N]em érdekli, hogyan reagálnak a dologra a közoktatásban is garázdálkodó ultraliberálisok, ő bizony nem fogja engedni, hogy a terror uralja az újpesti iskolákat.” (*Magyar Nemzet*, Egy antiterrorista, 2008. április 1.)

Amellett, hogy ebben az esetben is a *Magyar Nemzet* az egyetlen lap, amely politikai összefüggéseket vizsgál az eset kapcsán, ahogyan az a fenti idézetekből is látható, szintén ez az egyetlen orgánium, amely egyértelműen helyesli a kitiltást annak jogszerűtlensége ellenére is. Vagyis impliciten azt állítja, hogy egy agresszív cselekedetet helyes agresszióval büntetni. Jelen esetben a büntetés agressziója abban áll, hogy a polgármester hatalmánál fogva a kerületi diákközösségen belül hátrányos megkülönböztetésben részesíti a diákokat.

Következtetések

A jelen vizsgálat számos tanulsággal szolgált. Az egyik legszembetűnőbb az a folyamat volt, ahogy a „tanárverés” mint fogalom és mint kategória kialakult. Egy bulvárlap által a műfaj szabályainak megfelelően megírt tudósításból a politikai napilapok is átvették a híryanagyon túl az eltúlzott stilisztikai elemeket, ezzel is elősegítve a hiszterizált légkör kialakulását. Ráadásul a „címkegyártás”, amely az Erdélyi utcai incidensben részt vevő diák megnevezésére („Zolika”) is kiterjedt, a konfliktusok résztvevőinek, főleg a gyengébb feleknek, azaz a diákoknak a további helyzetét is jelentősen megnehezíti. Úgy gondolom, még ha „szakmai” szempontokból (például a könnyebb megjegyezhetőség miatt) indokoltnak tűnik is ezeknek a címkéknek a használata, ilyen összetett és valami-

lyen formában az egész társadalmat érintő ügynél nem etikus, mert sztereotip gondolkodásra és az egyszerű megoldások elfogadására ösztönöz.

A napisajtóban megjelent tudósításokra és véleményekre jellemző volt a konfliktusok egyoldalú bemutatása is. Ritka volt az olyan cikk, amely mindkét felet érdemben megszólaltatta volna. Ráadásul az esetek túlnyomó többségében (különösen a *Blikk*ben, a *Bors*ban és a *Magyar Nemzet*ben) az írások implicit módon a pedagógus és az iskola mellett álltak ki, holott Mayer (2008) kutatása szerint sokszor a pedagógusok az előidézői a konfliktusoknak. Ezzel azonban szembeesíteni kellene a közvéleményt is, amelyben az iskolával szemben még mindig elevenen látszik élni a tekintélytisztélet. Ezenkívül az egyoldalúság abban is megmutatkozott, hogy nem az iskolai élet összefüggéseiben kezelte a sajtó a problémát, hanem önálló jelenségnek tekintette. Emiatt nem esett szó sem a tanárok (gyakran verbális) agressziójáról, amelynek a létét azonban a szakirodalom dokumentálja (lásd például: *Fülöpné*, 2003) sem pedig a diákok közötti agresszióról, amely szintén az iskolások többségét érinti (lásd például *Mayer*, 2008; *Figula*, 2004).

Ezenek túl különösen problematikus az a *Magyar Nemzet*ben markánsan megjelenő álláspont, amely az agresszió viszontagresszióval való büntetését támogatja. Számos kutatásból (például *Trencsényi*, 2008) kiderült, hogy az agresszív büntetések legtöbbször a büntetni kívánt cselekvés szempontjából hatástalanok és diszfunkcionálisak is, amennyiben inkább rontanak a helyzeten, és még nagyobb mértékű agressziót váltanak ki, mintsem hogy segítenének megoldani a problémát. Ugyanakkor a közvélemény ösztönös reakciójához ez a megoldás áll közelebb, ezért igen manipulatív az agresszív retorzió támogatása. Amennyiben a cikkek azt tükrözik, hogy csak ez lehet az adekvát megoldás, olyan rossz mechanizmust erősítenek meg az olvasókban, amelyről tudni lehet, hogy a probléma megoldásához nem visz közelebb.

Az elemzett médiatartalmakból összességében az rajzolódik ki, hogy a lapok felületesen kezelték a problémát. Míg a szakirodalomban elfogadott az a nézet, hogy a gyermeki agresszió hátterében sokszor a felnőttvilág, különösen a család agressziója húzódik meg, a hús cikkből csupán kettő foglalkozott valamilyen szinten a konfliktus okaival.

Ez a felületesség megmutatkozott abban is, hogy jelentősége ellenére ez a téma is csak egy volt a felkapottak közül. A bulvárlapokban és a politikai napilapokban is óriási publicitást kaptak az Erdélyi utcaihoz hasonló esetek: miután azt a *Blikk* publikálta, egy hónapon keresztül gyakorlatilag mindennap született „tanárverésekkel” foglalkozó cikk. Április közepétől aztán megritkult a cikkek száma, majd májustól fogva csupán elvétve jelentek meg ilyen tematikájú írások, holott egyértelmű, hogy a probléma nem oldódott meg ennyi idő alatt. Így viszont legjobb szándékaik ellenére sem sikerült az iskolai agresszió gondjának kezeléséhez közelebb vinniük az ebben a két hónapban született írásoknak, sokkal inkább csak a közvélemény hiszterizálására szolgáltak.

Végezetül pedig meg kell említeni, hogy a „tanárverések” kapcsán született írások egyik legnagyobb hibája az, hogy azt implikálják, a fizikai agresszió az, ami igazi problémát jelent, és a verbális erőszakról nem vesznek tudomást. Ezzel egyben azt a látszatot keltik, hogy az iskolai agresszió egyenlő a fizikai agresszióval, ami azért különösen súlyos, mert tudható (lásd például *Mayer*, 2008), hogy egyrészt a verbális agresszió gyakoribb az iskolákban, másrészt pedig amúgy is kevésbé látható, éppen ezért a közvélemény kevésbé értesül róla. Ezért különösen fontos lenne, hogy az iskolai agresszió bármilyen formájával foglalkozó tudósítások és publicisztikák árnyaltan láttassák a képet.

Természetesen jelen dolgozatnak is megvannak a maga korlátai, hiszen csupán két eset részletesebb vizsgálatára vállalkozhatott. A többi hasonló incidens visszhangjának elemzésével azonban valószínűleg teljesebb és árnyaltabb képet lehetett volna kapni az írott sajtóban megjelenő tudósításokban meglévő naiv pedagógiai nézetekről. Másrészt a jelen dolgozat nem vállalkozhatott a két esetet bemutató összes cikk aprólékos elemzésére, amely szintén többet árulhatott volna el a vizsgált témáról. Éppen ezért szerencsés

volna a későbbiekben egy szélesebb körű kutatást végezni, amely kitérne ezekre a részletekre is. Ezenkívül hasznos lenne a kutatásba bevont médiumok körét is kibővíteni, valamint a vizsgálatot kiegészíteni egy kérdőíves felméréssel, amely ki tudná mutatni, hogy mennyiben befolyásolják az egyes cikkek az olvasók véleményét.

Irodalom

Aronson, E. (2000): *Nobody left to hate: Teaching compassion after Columbine*. Worth Publishers, New York.

Bíró K. (2008): Kutatási összefoglaló a pedagógusok körében végzett iskolai agresszió-felmérésről. In: Bíró K. (szerk.): *Agresszió az iskolában – és a jog?*. Jogismeret Alapítvány, Budapest. 9–11

Czirjákné Vértesi M. (2008): Agresszív viselkedés fiatalokban. In Trencsényi L., Maleczkyné Hallók E., Rucska A. és Prémné Horváth K. (szerk.): *Tapasztalatok a gyermekbántalmazásról, avagy az agresszió láncreakciója*. 9–29. Tabula Rasa Pedagógiai Közhasznú Alapítvány, Miskolc.

Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis*. Addison Wesley, Boston.

Farmer, T. W. – Xie, H. (2007): Agression and school dynamics: the good, the bad and the ordinary. *Journal of School Psychology*, 45. sz. 461–478.

Figula E. (2004): Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. 223–228.

Fülöpné Böszörményi A. (2003): Agresszió a gyermekintézményekben. *Új Pedagógiai Szemle*, 1. 23–35.

Locke, T. (2004): *Critical Discourse Analysis*. Continuum International Publishing Group, London, New York.

Mayer J. (2008): *Frontvonalban: Gyorsjelentés az iskolai agresszivitás néhány összetevőjéről*. Mérei Fe-

renc Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet. 2008. október 20-i megtekintés, http://www.fovpi.hu/tortenet/fpn_2008/frontvonalban.pdf

Mills, S. (2004): *Discourse*. Routledge, London – New York.

Ranschburg J. (2004): *Gepárdkölykök*. Urbis Könyvkiadó, Budapest.

Rító L. (1999): Tudósítások az iskoláról: az agresszív gyerekek. *Új Pedagógiai Szemle*, 11. 81–88.

Rucska A. (2008). A kutatás előzményeiről, a kutatásról. In Trencsényi L. – Maleczkyné Hallók E. – Rucska A. – Prémné Horváth K. (szerk.): *Tapasztalatok a gyermekbántalmazásról, avagy az agresszió láncreakciója* (44–56. Tabula Rasa Pedagógiai Közhasznú Alapítvány, Miskolc.

Trencsényi L. (2008): Rosszkedvünk tele, avagy miskolci tapasztalatok a gyermekbántalmazásról. In Trencsényi L. – Maleczkyné Hallók E. – Rucska A. – Prémné Horváth K. (szerk.): *Tapasztalatok a gyermekbántalmazásról, avagy az agresszió láncreakciója*. 112–171. Tabula Rasa Pedagógiai Közhasznú Alapítvány, Miskolc.

Trencsényi L. – Maleczkyné Hallók E. – Rucska A. – Prémné Horváth K. (2008, szerk.): *Tapasztalatok a gyermekbántalmazásról, avagy az agresszió láncreakciója*. Tabula Rasa Pedagógiai Közhasznú Alapítvány, Miskolc.

Forrás

Diákterror! Megverte tanárát, *Blikk*, 2008. március 21.

Társai előtt ütlegette tanárát egy diák, *Magyar Nemzet*, 2008. március 22.

Rettegve léptem a tanterembe, *Blikk*, 2008. március 23.

Kiszúrom a szemed, ha beírsz a naplóba!, *Bors*, 2008. március 26.

Heccből vertem meg a tanáromat, *Blikk*, 2008. március 26.

Tanárverés: meghallgatják a diákot, *Népszabadság*, 2008. március 26.

Gyanúsított lesz a diákból, *Bors*, 2008. március 27.

Zolika, *Magyar Nemzet*, 2008. március 27.

Titokban lógott be fegyelmijére a tanárverő, *Blikk*, 2008. március 28.

Terrorban élnek a pedagógusok, *Magyar Nemzet*, 2008. március 28.

Újabb pedagógust alázott meg egy diák, *Népszava*, 2008. március 28.

A szakértők felmentik Zolikát, *Magyar Nemzet*, 2008. március 29.

Minden másképp volt a Józsefvárosban?, *Népszabadság*, 2008. március 29.

Tanárverésért totális kitiltás, *Népszabadság*, 2008. március 29.

Újpesten kicsapták a tanárverő diákot, *Magyar Nemzet*, 2008. március 31.

Egy antiterrorista, *Magyar Nemzet*, 2008. április 1.

Nem vertem meg a tanáromat, *Blikk*, 2008. április 2.

Kicsapták a tanárverő diákot, *Magyar Nemzet*, 2008. április 3.

Kirúgták a tanárverőt, *Blikk*, 2008. április 3.

Tagadja a tanárverést a diák, *Bors*, 2008. április 3.

„Patkány” diák vagy agresszív tanár, *Népszabadság*, 2008. április 5.